

Prośba wyrażona przez formę rozkaznikową liczby pojedynczej może być skierowana do osoby trzeciej. Na przykład: "Дядя и сестра Г(о)д(а) Ко(е)м(а) Многолетнее здоро(в)е"3.

Spółród omawianych form imperatiwu 2 osoby 1.poj. na szcze- gólną uwagę zasługuje używanie dwu form imperatywnych, z któ- rych jedną jest wyraz "пожалуй". Czasownik "пожалуй" wyraża prośbę, "заговори" kategoriowość polecenia, skierowanego do drugiej osoby¹⁴. Np.: "пожалуй(и) г(о)д(а) А(н)др(е)и(и) и(и)и(ч) пришли ко мне моско(в)ские ры(б)ки...".¹⁷

W postaci mówionej języka wiele odcięci znaczenia można wyrazić poprzez intonację. Postać pisana języka, przez jasną, nie zawiera elementów suprasegmentalnych i dlatego istnieje konieczność "odkrywania", uściślenia znaczenia wyrazów przez użycie innych środków. W analizowanych przypadkach formacja "пожалуй" zachowuje cechy werbalne, przede wszystkim rekoje, występuje wraz z wyra- zami zależnymi. Niekiedy wyrazy zależne mogą się odnosić do jednej i do drugiej formy imperatiwu, w każdym bądź razie trudno taką ewentualność wykluczyć, np.: "...пожалуй(и) г(о)д(а) Ва- ташка Вели ко мне писать...".¹⁸

Szczególnie często używana jest połączenie "пожалуй + Вели + Писать", co niewątpliwie wiąże się z tradycją epistolarną. Dodac należy, iż "podójne" formy imperatiwu 2 osoby 1.poj. uży- wane były w ruszczyźnie mówionej wieku XVII, o czym świadczą mogą przykłady z dialogu, z "розмовки" pisanym przez H.W. Lindol- fa: "пожалуй садися; чеполь о(в)н, та на 8 о(в)лях; пожалуй приди чаше к(в) нам в(ь) прятки (s.47); пожалуй пейте кр(ы)лок(в)е" (s. 51).¹⁵

Jako forma trybu rozkazującego w analizowanym materiale funkcjonuje wyraz "здравствуй". Zdania z tą formą zwykle wyste- rują we wstępnej części listu, rozporozczywają tekst, np.: "Ва(т)ка мо(и) г(о)д(а) братья А(н)др(е)и(и) Ли(и)ч(у) (з)др(а)в(в)ствуй(и) г(о)д(а)р(ь) і на(и)многа лета и пребы(и) во(в)сяки(х) рад(о)с(т)ных с Архана(н)л(а) Васил(и)евно(в)ь"66. Formacja "здравствуй" występuje w różczeniu z następującymi wyrazami:

здравствуй на многа лета, многа лет, преконостиво лет;
о хрсте на вели, о томъ;
в милости великого бога, в нехочетные дела ітр.
Омawiamy czasownik zachowuje rekoje, co nie daje podstaw do te- go, aby traktować go jak wyraz używany przy powitaniu, mimo

із mieszkaćcy siedemnaściecennej Moskwy w takiej funkcji go używali¹⁶.

W badanych materiale językowym formy rozkaznikowe typu "че- пель, обрацани"17, "пренеките"18 w ogóle nie zostały zaświadczo- ne.

Język powieści rosyjskich drugiej połowy XVII wieku zawiera jeszcze formy typu "помози". Formy rozkaznika typu "поде(т)е" występują bardzo rzadko¹⁹. Formacje "б(у)д(ь)те, поде(т)е" "б(у)д(ь)те, у(в)ид(ь)те" w innych dokumentach, tekstach XVII wieku²⁰.

W badanych przez F. Соорона tekstach znajdujących się przykłady "О(б)рете (X.298), готовьте (D.150); готовьте (D.116)"²¹ ітр. Nieomawiamy w dokumentach Słowo і дієго Gosudarstewu notowane są także formy, jak: "Велите, дайте, молитесь, пожалуйте" 22 ітд.

Formy imperatiwne 2 osoby liczby mnogiej w badanych materiale językowym pod względem liczebności stanowią grupę raczej zniko- mą. Są to:

"б(у)д(ь)те 219, Велите 197, Велиты 9, (з)др(а)в(в)ствуй(и)те 9, и(з)в- олите 219, пи(ш)ите 39, подава(и)те 3а, пода(и)те 3а, пожалуй(и)- ты 9, пожалуй 4а, пок(р)ы(т)и(н)теся 142, прикажи 142, при(ш)лите 188, умиостливитея 188".

Formy te zostały urobione za pomocą -те od form 2 osoby 1. poj. Zapis -ти zamiasł -те można, jak się wydaje, traktować jako odzwierciedlenie jakania²³. Teksty, w których są formy zakończone na -ти, były wyślane z Martina (9), Ryjska (3а,4а).

Formy rozkaznika 2 osoby 1. mn. używane były do wyrażania ży- czenia, prośby wymienionej w czasowniku skierowanej do wielu osób, co było zaznaczone w liczbie rzeczownika, np.: "По се(и)и) б(у)д(ь)те г(о)д(а)ри...".²¹⁹.

Liczba zapisów form imperatywnych urabianych od czasowników atematycznych w badanych materiale jest wprost znikomą (Zob.

przykłady liczby pojedynczej). Badacze dziejów języka starorus- kiego podają przykłady: "б(у)д(ь) дайте, воздавай, дайте, в(з)д(ь) по- вейд(ь), уб(ь)дите". Formy te zostały zanotowane w tekstach lite- rackich, w powieściach, utworach satyrycznych XVII w.²⁴ oraz w języku przekładu De Republica emendanda²⁵.

W badanych zabytkach piśmiennictwa brak jest opisowych form rozkaznika tworzących za pomocą "де" oraz "пу(с)кай", "пуцкай", "пу(с)к(а)к"26.

Zdaniem badaczy, formy trybu rozkazującego w języku tekstów

XVII stulecia są reprezentowane przez niewielką liczbę przykła-
dów²⁷. Na przykład język dokumentów Słowo i dzieło Gosudarst-
wу zamierze tylko 1,57% wstyżkich form werbalnych, przy czym
ten niewielki procent form imperatywnych - to przede wszystkim
formy 2 osoby 1.rodz.

W 245 tekstach epistolarnych liczba zapisów form rozkazalika
2 osoby liczby pojedynczej wynosi 1068, 3 osoby 1.rodz. -26,
zaś 2 osoby liczby mnogiej - 18 zapisów (Liczba wstyżkich za-
pisów formacji werbalnych wynosi 6307). Jak wynika z przedsta-
wionych danych liczbowych, w analizie materiału z Gosudarst-
wie przeважаają formy imperatywu 2 osoby 1.rodz. Obecność form
imperatywnych w tekstach epistolarnych wiąże się z charakterem
tekstu, w którym jest moment zwracania się do drugiej osoby,
wytworzenia dialogu, wyrażenie życzenia, prośby, polecenia sklerowa-
nego do odbiorcy listu. Do najczęściej używanych czasowników
należą: "пожалуй" - 247 zapisów (22% form imperatywnych), "прика-
жи" - 133 (11%), "дразговуй" - 132 (11%), "веди" - 69 (6%),
"буди" - 55 (4%), "изволь" - 42 (3%), "пробывай" - 30 (2%), "дай"
- 25 (2%), "подай" - 24 (2%), "отпущи" - 22, "заотпусти" - 17, "при-
шли" - 17, "учини" - 17, "побед челоюк" - 15, "умилосердися" - 15,
"покинь" - 12, "презри" - 12, "запамятуй" - 11
1.rodz.
Na przykład w języku dokumentów Słowo i dzieło Gosudarstwu do
najczęściej używanych należą: "пожалуй" - 167 (30%), "веди" -
141 (25%), "отпущи" - 98 (17%), "дай" - (9(1%)²⁸ itd. Teksty
epistolarne różnią się od tekstów urzędowych liczbą zapisów
form imperatywnych. W analizie materiału z Gosudarstwu prze-
waża stanowiąc formę nowę, właściwie współczesnymi językami ro-
syjskimi. Znalazły w nim jednak miejsce i formy stare, nie
istniejące w języku żywym. Zaświadczone zostały ewentualne formy
czasownika z obzaczem ewentualnych.

Przypisy

- 1 Zob.: С.П. Лопушанская, Очерки по истории глагольного формооб-
разования в русском языке (часть первая), Казань 1967, s. 109;
Р.Ф. Титова, Морфологический строй языка Азовских записных
книг конца 17 века, Автореферат кандидатской диссертации,
Воронеж 1955, в. 16.

- 2 Zob.: F. Соколов, La langue russe dans la seconde moitié du
XVIIe siècle (morphologie), Paris 1962, s. 216; П.Н. Черных,
Язык Уложения 1649 года, Москва 1953, s. 349.

- 3 Zob.: П.Н. Черных, Язык Уложения 1649 года, ss. 348-349.
В.А. Чернов, Система глагольных форм в «Дилии» Авакяма.
Лингвистический сборник, Выпуск I, Уральский государственный
университет им. А.М. Горького, Свердловск 1963, s. 55; В.Н. Белоу-
сов, История форм повелительного наклонения в русском язы-
ке (на материале памятников письменности XI - нач. XVIII вв.),
Автореферат кандидатской диссертации, Москва 1978,
ss. 9-10; F. Соколов, op. cit., s. 216.

- 4 F. Соколов, op. cit., s. 216; Неприятный Людвиг, Grammatica
Rusicae. Oxonii, A.D. MDCCXVI, Edited by В.О. Унбегаун, Oxford
1959, s. 128; С.П. Лопушанская, op. cit., s. 110; П.Н. Черных,
Язык Уложения 1649 года, ss. 349.

- 5 Zob.: Д.В. Фоменко, Язык смоленских летописей 17 века (наблю-
дения над морфологическим строем), Автореферат кандидатской
диссертации, Москва 1963, s. 7; В.Н. Белоусов, op. cit., s. 9.
Роз.: С.Д. Никифоров, Глагол, его категории и формы в русской
письменности второй половины XVI века, Москва 1952, s. 136.

- 6 П.Н. Черных, Язык Уложения 1649 года, ss. 349; С.П. Лопушан-
ская, op. cit., ss. 110-111.

- 7 Zob.: В.А. Чернов, op. cit., s. 56; С.П. Лопушанская, ss. 110-111.
8 Zob.: Д.В. Фоменко, op. cit., s. 7; А.В. Давыдов, Грамматические
особенности русских повестей второй половины XVII века, Ав-
тореферат кандидатской диссертации, Киев 1961, s. 10; В.А. Чер-
нов, op. cit., ss. 55-56.

- 9 Материал языковому составу заглавительу з публикации Памятники
русского народно-разговорного языка XVII столетия (из фонда
А.И. Везообразова), Издание подготовили С.И. Котков, Н.И. Ларса-
сова, Москва 1965. До группы текстов эпistolarnych належ-
а listy od 1 do 227 (ss. 9-117) oraz tzw. "Грешенту listów", któ-
rych jest 12 (ss. 118-125). Prócz tych tekstów do korespon-
cji przynależą również listy O. Szezerbatego (ss. 126-
127) oraz tekst 17 (s. 137). Liczba liczb badanych tekstów
wynosi 245. Do korespondencji przynależą nie należą powtórki
dotychczasowe do tekstów 52 (wiersz 12-14), 57 (w. 16-19), 61
(w. 28-35), 96 (w. 11-15), 100 (w. 9-10), 167 (w. 12-14), 205
(w. 15-17), 209 (w. 9-11). Литеру wydzielono przez wydawców

- tekstów kruszyna wzięto w dawias. Obok suttatów podawany jest numer tekstu, np.: 1 (1st 1), 2f (1st 2 - s.118), 1s (s.126), 1r (s.137).
- 10 **Рог.: Русская диалектология.** Под ред. проф. Н.А. Мещерякова, Москва 1972, в. 194; С.П. Обонорский, Черки по морфологии Русского глагола, Москва 1953, в. 167; В.Н. Белоусов, ор. cit., s. 9.
- 11 **Рог.:** Р. Соколов, ор. cit., s. 216.
- 12 **Зоб.:** Рыбаков, П.Я. Черных, Историческая грамматика русского языка, Москва 1962, s. 269; С.П. Лопушанская, ор. cit., s. 110; В.А. Чернов, ор. cit., s. 55.
- 13 **Рог.:** А.В. Бондарко, Д.Д. Буланин, Русский глагол. Ленинград 1967, s. 129.
- 14 **Рог.:** И.А. Луева, О слове покажуИ. [ш:] Этимологические исследования по русскому языку. Вып. VII, Москва 1972, s. 199.
- 15 **Рог.:** Рыбаков, П.Я. Черных, ор. cit.
- 15 **Зоб.:** Ивлев, s. 46. **Рог.:** Е.Н. Шестанова, Некоторые наблюдения над фразеологией частных писем XVII-нач. XVIII вв. "Эпоха" проза грамматика и лексика русского языка. Известия Воронежского государственного педагогического института", s. 126, Воронеж 1972, s. 75.
- 17 **Г. Galster, Jezyk staroruskijskiego ruzekijacki dziedzic Andrzeja Tuzasa nadzrenickiego "De Verbis et emendanda" (suttat "lek-suzij"). "Prosa" - Warszawa - Krakow - Wladzyslaw 1975, ss. 127-128.**
- 18 **И.В. Кузмина, Употребление глагольных форм в предлогах со значением поощрения в Русском языке XI-XVII веков.** Автореферат кандидатской диссертации, Москва 1951, s. 7.
- 19 **А.В. Давыдов, ор. cit., s. 10.**
- 20 **И.Н. Черных, Язык Улокейна 1649 года..., s. 349; В.А. Чернов, ор. cit., s. 58.**
- 21 **Р. Соколов, ор. cit., s. 216. **Рог.:** Н.В. Рыбаков, ор. cit., s. 128.**
- 22 **Зоб.:** С.П. Лопушанская, ор. cit., s. 109.
- 23 **Рог.:** Русская диалектология, ор. cit., s. 104.
- 24 **Зоб.:** П.Н. Аверьянова, Особенности синтаксиса сатирических произведений и повестей XVII века. Способы выражения сказуемого, Автореферат кандидатской диссертации, Ленинград 1955, s. 7; А.В. Давыдов, ор. cit., s. 10.
- 25 **Зоб.:** Г. Galster, ор. cit., s. 129.
- 26 О функционировании форм орисовущих розказника в XVII веке **Зоб.:** И.Б. Кузьмина, ор. cit., s. 9, 14; Г. Galster, ор. cit.

- s. 127-128; П.Н. Аверьянова, ор. cit., s. 7; В.А. Чернов, ор. cit., s. 58; Р. Соколов, ор. cit., s. 215.
- 27 **Зоб.:** П.Я. Черных, Язык Улокейна 1649 года..., s. 348; Г. Galster, ор. cit., s. 126.
- 28 **Зоб.:** С.П. Лопушанская, ор. cit., s. 109. **Рог.:** В.А. Чернов, ор. cit., s. 55.
- 29 Проценту родства ва в ружублѣнцѣ; окрѣслаѣ оне сзвотот-ливосѣ зєрѣвсѣ дадего вучази в стозипки до розостѣлѣшсѣ форм импревативш (w Słowo i дієдо гравдарлєшу - 551 зар.).

Резюме

В статье рассматривается проблема образования и значения императивных форм в старорусском языке XVII века (на материале: Пялтыныи русского народно-разговорного языка XVII столетия (из фонда А.И. Везоборазова), Название подполковника С.И. Коткова, Н.И. Терабазова, Москва 1965). Кроме форм с ударным -и ("жили, учили"), с "и неслоготвным" ("забывай, делай") и с утраченным безударным гласным ("заставь, поверь, будде") в анализированном материале зафиксированы формы с сохранением гласного безударным -и ("буди, види, отрини") - чужды деловому языку). В некоторых текстах зафиксированы формы, такие как "положъ, велитъ". В языке 245 текстов зафиксировано 1088 случаев употребления форм 2 лица ед. числа 26 случаев форм 3 л. ед. ч. и 18 - 2 лица множественного числа. Наиболее часто употребляются формы "пожалуй, прикажи, здравствуй, дели" и т.д. Императивные формы выражали просьбу, приказание, пожелание, уклонение.